

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ

*Алімасова Д. П.,
аспірант кафедри математики,
теорії та методики навчання математики
РВНЗ «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта)*

Постановка проблеми. У Національній доктрині розвитку освіти визначено, що головним завданням вищої школи являється не лише професійна підготовка студентів, але й формування фахівців із вищою освітою, здатних до творчості, прийняття оптимальних рішень, таких, що володіють навичками самоосвіти й самовиховання, уміють узгоджувати свої дії з діями інших учасників спільної діяльності.

Аналіз актуальних досліджень. Питання професійної освіти та підготовки висвітлені в працях таких вчених як І. Бех [2], О. Гончарова [4], Т. Десятов [6], І. Лікарчук [9], Л. Петухова [11], А. Хуторський [12]. Формуванням професійної спрямованості за різними напрямками займалися при визначенні: психологічної особливості молоді - М. Неймарк [10]; рівнів підготовки молоді - О. Горбуненко [5], О. Каганов [7]; методів і форм навчально-виховної роботи - Г. Гектина [3]; змісту навчального матеріалу - А. Вербицький, Т. Платонова; якості викладання - Н. Кузьміна; форм навчання - М. Аретанов [1], П. Підкасистий [1], Ж. Хайдаров [1], М. Касьяненко [8], Н. Недужий [8].

Мета статті. З'ясувати визначення базових понять дослідження: «професійна освіта», «професійна підготовка», «професіограма», «професія», «кваліфікація», «спеціальність», «бакалавр», «спеціаліст», «магістр», «фахівець», «професійна спрямованість», «професійне самовизначення». Уточнити теоретичний зміст понять «менеджер готельних, туристичних та курортних підприємств», «майбутній фахівець з менеджменту готельних, туристичних та курортних підприємств», «професійна підготовка майбутніх менеджерів готельних, туристичних та курортних підприємств».

Виклад основного матеріалу. Аналіз літератури свідчить про те, що поняття «професійна освіта» визначається по-різному. Його тлумачать як процес оволодіння знаннями, вміннями, навичками, що необхідні для виконання завдань професійної діяльності; повідомлення учням знань про професії та формування на основі таких повідомлень стійких професійних інтересів; процес (або результат) професійного становлення, який супроводжується оволодінням задалегідь установленими знаннями, вміннями й навичками з конкретних професій і спеціальностей.

М. Захаров вважає, що професійна освіта націлена на здобуття учнями певної сукупності знань про особливості різних професій і умови правильного вибору однієї із них, а також передбачає виховання в учнів позитивного ставлення до різних видів професійної й суспільної діяльності, формування мотивованих професійних намірів, в підґрунті яких лежить усвідомлення ними соціально-економічних потреб суспільства і своїх психофізіологічних можливостей.

На думку Т. Десятова [6], професійна освіта – це «процес і результат оволодіння певним рівнем знань, умінь і навичок, норм і цінностей з конкретною професією з одночасним формуванням загальної культури особистості» [6, с. 5 - 6].

Ми дотримуємося визначення, яке подає С. Гончаренко, котрий тлумачить *професійну освіту* як підготовку в закладах вищої освіти спеціалістів різних рівнів кваліфікації для трудової діяльності в одній з галузей народного господарства, науки, культури тощо; невід'ємний складник єдиної системи народної освіти.

За наголошенням І. Лікарчука [9] також впливає, що в усіх визначеннях професійної освіти головним є положення про підготовку спеціалістів різних ступенів кваліфікації для виконання ними певних функцій [9]. У Словнику з професійної освіти поняття «професійна освіта» також розглядається як «1) сукупність знань, вмінь і навичок, оволодіння якими дає змогу працювати спеціалістом вищої і середньої кваліфікації; 2) підготовка в навчальних закладах спеціалістів для трудової діяльності в певній галузі народного господарства, науки, культури; 3) складова частина системи освіти; 4) процес та результат професійного становлення та розвитку особистості, що супроводжується оволодінням знань, умінь за конкретними професіями для виконання спеціалізованих функцій в галузі діяльності, що сплачується».

Як свідчить аналіз психолого-педагогічної літератури, у визначенні мети професійної освіти також є розбіжності. Її тлумачать як формування в учнів «практичної вправності» та пояснення принципів, на яких засноване виробництво, процеси обробки сировини, та її характеристики; як оволодіння знаннями певного рівня і навичками діяльності з визначеної професії та спеціальності; як забезпечення умов для набуття громадянами професії згідно з їх бажаннями, інтересами, здібностями, підвищення їх виробничої кваліфікації, перепідготовку; як задоволення потреб особистості та суспільства у професійних освітніх послугах відповідного рівня з урахуванням вимог ринку праці, забезпечення рівневого доступу до якісної й безоплатної первинної професійної освіти, у підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації працівників, формуванні творчої, духовно багаті особистості з урахуванням її інтересів і здібностей; як загальний і професійний розвиток особистості, становлення її професійної культури.

У межах дослідження нам імпонує думка І. Лікарчука, за яким *мета професійної освіти* – це підготовка спеціалістів певного рівня кваліфікації [9].

Головними завданнями *професійної освіти* Н. Нічкало вважає, «підготовку кваліфікованих, конкурентоспроможних кадрів із високим рівнем професійних знань, умінь, навичок і мобільності, які відповідають вимогам науково-технічного прогресу і ринковим відносинам в економіці, виховання соціально активних членів суспільства, формування в них наукового світосприйняття, творчого мислення, кращих людських якостей, національної свідомості».

В Енциклопедії професійної освіти зустрічається поняття *«професійна підготовка»* яке тлумачиться як сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, якостей, трудового досвіду і норм поведінки, які забезпечують можливість успішної праці з певної професії, процес надання учням відповідних знань і вмінь.

У Законі України «Про вищу освіту» під цим означенням розуміється процес здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю.

У словникові професійної освіти під цією дефініцією розуміється процес оволодіння знаннями, навичками та вміннями, що дозволяють виконувати роботу в конкретній галузі діяльності. Тут же зазначається, що *мета професійної підготовки* – це набуття студентами навичок, що необхідні для виконання певної роботи, але не мається на увазі підвищення його освітнього рівня.

Освітньою метою професійної підготовки майбутнього фахівця такі дослідники як А. Вербицький, О. Гончарова [4], Н. Кропотова, Л. Петухова [11], А. Хуторський [12] вважають формування в нього необхідних компетентностей, до яких віднесено: ціннісно-сміслові, загальнокультурні, навчально-пізнавальні, інформатичні, комунікативні, соціально-трудові та компетентності особистісного самовдосконалення [12].

Беручи до уваги думки цих науковців, вважатимемо, що *професійна підготовка майбутнього менеджера готельних, туристичних та курортних підприємств* є цілісним процесом засвоєння та закріплення загальних і спеціальних знань, умінь та навичок, що орієнтують майбутніх спеціалістів на виконання певних професійних завдань в наслідку чого формуються професійні компетенції.

Досягнення освітньої мети професійної підготовки забезпечується відбором навчального матеріалу і дидактичними процесами, які сприяють переведенню його в знання, вміння, навички та особистісні якості фахівця. Зміст навчального матеріалу і форми його перетворення у знання й уміння зареєстровано у відповідній навчально-програмній документації, обґрунтування якої – освітні стандарти, кваліфікаційна характеристика і професіограма фахівця.

Постановці цілей навчання й оптимізації здобуття підготовки спеціалістів заданої кваліфікації і профілю передують розробка моделі професійної діяльності фахівця – професіограма. У словнику професійної освіти професіограма – це «документ, який відображає умови та змістовну характеристику певної професії, вимоги до фахівця – носію даної спеціальності та означення, які виходять з цих вимог, що необхідні для даного виду діяльності якостей особистості, що являють собою основу професійної придатності».

У педагогіці *професіограма* тлумачиться як опис сформованих суспільством якихось вимог, соціально-психологічних і фізичних особистісних якостей, які висуває певна професія. Цей документ повинен забезпечувати постановку практичного завдання та організацію його розв'язання з метою оптимізації та підвищення ефективності професійної діяльності фахівці конкретного профілю.

Професійна діяльність менеджера жорстко обмежена нормами, правилами та традиціями, властивими для готельного комплексу, успіх виконання яких визначається набором розвинених особистісних та індивідуальних якостей. Безперечно, у виконанні професійних обов'язків велику роль грає використання нових інформаційних технологій, навиків роботи з якими, як свідчить психолого-педагогічне дослідження, формуються в період навчання у вищому навчальному закладі.

З набуттям особливих знань і умінь, котрі визнані суспільством і забезпечують прийняття ним особистості як такої, котра володіє певною, особливою, потрібною іншим діяльністю, як відзначає І. Бех [2], пов'язаний термін «професія» [2, с. 157]. У словнику з професійної освіти поняття «професія» (від лат. profession – офіційно визначає заняття, фах) тлумачиться як вид трудової діяльності особистості, яка володіє комплексом спеціальних теоретичних знань та практичних навичок, набутих унаслідок фахової підготовки, досвіду роботи.

В контексті нашого дослідження під *професією* будемо розуміти трактування, яке подане М. Герцик. За цими вченими професія – це «сукупність умінь, навичок, видів діяльності, особистих захоплень та зацікавлень людини, що служить джерелом заробітку та сприяє виявленню творчих здібностей і реалізації власних та суспільних устремлінь», а «вузький, спеціалізований вид трудової діяльності у рамках конкретної професії, в якому людина досягла потрібного рівня підготовки, певної професійної майстерності, набула необхідного досвіду» за цими ж авторами, має назву «спеціальність».

Спеціальності фахівців визначаються Державним класифікатором у кожному з напрямів підготовки, згідно з яким, об'єктом нашого дослідження стає майбутній менеджер готельних, туристичних та курортних підприємств, який набуває професійну підготовку в межах гуманітарного університету Інституту економіки та управління за напрямом підготовки 0306 «Менеджмент і адміністрування» спеціальності «менеджмент організацій і адміністрування» (за видами економічної діяльності менеджер готельних, туристичних та курортних підприємств) освітньо-кваліфікованого рівня «спеціаліст».

Менеджером готельних, туристичних та курортних підприємств в контексті нашого дослідження будемо вважати фахівця сферою професійної діяльності якого являється менеджмент готельного, туристичного та курортного бізнесу. Під «менеджментом готельного туристичного та курортного бізнесу» будемо розуміти самостійну фахову діяльність яка здійснюється в межах ринкових умов та цілеспрямована на досягнення певної мети шляхом раціонального використання матеріальних і трудових ресурсів із застосуванням принципів, функцій і методів менеджменту в господарській, туристичній та курортній діяльності.

Здатність виконувати певні завдання та обов'язки і визначається рівнем освіти та спеціалізацією, згідно з Національним класифікатором України: Класифікатором професій, іменується кваліфікацією. Історично поняття кваліфікація розглядаються за двома аспектами: стосовно сфери праці і освіти.

І. Зязюн наголошує, що кваліфікація офіційно зумовлюється типом освіти й документами, що дають право на роботу зі спеціальності, а також підґрунтя для присвоєння висхідного тарифного розряду. Кваліфікаційна характеристика фахівця так чи інакше пов'язана з рівнем його освіченості й формує деякі кваліфікаційні очікування, у тому числі й із приводу технологічної готовності до виконання певних функцій.

За визначенням С. Гончаренко «кваліфікація» – це: «1) ступінь професійної підготовки працівника «наявність у нього знань, умінь й необхідних для виконання ним певного виду роботи. Залежно від кваліфікації працівника спеціальна кваліфікаційна комісія присвоює йому тарифний розряд згідно з тарифно-кваліфікаційними довідниками); 2) характеристика певного виду роботи, що встановлюється залежно від її складності, точності й відповідальності; 3) характеристика предмета, явища».

Укладачі нового переліку спеціальностей розуміють під *кваліфікацією* саму назву рівня підготовки, яка реалізується відповідною професійно-освітньою програмою: бакалавр, спеціаліст, магістр. Ми теж поділяємо цю точку зору, але не поступаємося від словосполучення «професійна кваліфікація», яка в традиційному розумінні означає конкретизацію професії чи спеціальності.

Ю. Нагірний тлумачить «кваліфікацію» як «комплексну характеристику якості праці фахівця, що зумовлюється його освітнім рівнем і фаховою підготовкою за певною спеціальністю». Кваліфікації випускників вищої школи, які засвідчені дипломами про вищу професійну освіту, забезпечують їм можливість здійснення різних видів професійної діяльності, визначених державним освітнім стандартом вищої професійної освіти в частині державних вимог до мінімуму освіти й рівня підготовки випускників.

Освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти характеризує ступінь сформованості особистості, системи знань, умінь та навичок, який забезпечує здатність особи до фахової діяльності відповідного рівня. Освітньо-кваліфікаційний рівень є відображенням кваліфікації на прийнятій шкалі оцінок.

Згідно із Законом України «Про вищу освіту» структура професійної підготовки у вищих навчальних закладах складається з освітніх та освітньо-кваліфікаційних рівнів. До освітніх рівнів входять: неповна, базова та повна вища освіта; до освітньо-кваліфікаційних – молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр.

Така підготовка здійснюється за відповідними освітньо-професійними програмами (ОПП) ступенево або неперервно залежно від вимог до рівня оволодіння певною сукупністю умінь та навичок, необхідних для майбутньої професійної діяльності.

Особа, яка професійно володіє знаннями, інструментарієм та навичками певного роду діяльності відповідно до освітньо-кваліфікаційного рівня, як вважає Ю. Нагірний, зветься *фахівцем*. Також, на думку В. Магін, фахівець – це компетентний працівник, який володіє необхідними для якісної й продуктивної праці знаннями, якостями, досвідом й індивідуальним стилем діяльності. А. Партнова та О. Холодцева тлумачать дефініцію «фахівець» як підготовлену особистість володіє певним набором професійних знань, умінь, навичок й особистісними рисам, необхідними для виконання професійної діяльності, котра самостійно виробляє засіб досягнення поставленої мети, результат якої відповідає установленому нормативу. Р. Карпюк визначає поняття «фахівець» як людину із широкими загальними й спеціальними знаннями, здатну швидко реагувати на зміни в техніці й науці, які відповідають вимогам нових технологій, а отже неминуче будуть упроваджуватися; йому потрібні базові знання, проблемне, аналітичне мислення, соціально-психологічна компетентність та інтелектуальна культура».

Таким чином, беручи до уваги все вище зазначене, *майбутнім фахівцем з менеджменту готельних, туристичних та курортних підприємств* будемо вважати особистість, яка в процесі спеціально організованої навчально-виховної діяльності, спрямованої на підготовку до подальшої професійної діяльності щодо досягнення результатів у фаховій сфері, цілеспрямовано здобуває у вищих навчальних закладах кваліфікацію відповідно до певного освітньо-кваліфікаційного рівня.

Поняття «професійна спрямованість» особистості, згідно з аналізом психолого-педагогічної літератури, увійшло в науковий обіг недавно. Під впливом науково-технічного прогресу та в наслідок посилення ролі людського фактору в економіці у психологічній науці почало активно розгортатися вчення про мотивацію діяльності особистості, що сприяло посиленню інтересу до проблеми професійної спрямованості особистості.

В контексті нашого дослідження доцільно використовувати поняття «*професійна спрямованість*» у визначенні Б. Федоришина, який тлумачить цей термін як «найважливіший фактор професійного становлення особистості».

Проаналізувавши певну педагогічну літературу нами були відокремлені найсуттєвіші фактори, що впливають на формування професійної спрямованості майбутнього фахівця: питання психологічних особливостей молоді знайшли своє відображення в працях М. Неймарка [10]; рівнявою підготовкою молоді займалися Г. Бокарева, О. Горбуненко та О. Каганов [7]; методи і формами навчально-виховної роботи висвітлені в дослідженнях Г. Гектина [3]; змістовністю навчального матеріалу займалися А. Вербицький та Т. Платонова; якістю викладання - Н. Кузьміна; формами навчання - М. Аретанов [1], П. Підкасистий [1], Ж. Хайдаров [1], М. Касьяненко [8], Н. Недужий [8].

В. Волкова стверджує, що процес формування професійної спрямованості передбачає наявність двох етапів формування професійної спрямованості наслідком яких являється: виховання інтересу до діяльності з оволодіння професією й становлення нижчої стадії розвитку професійної спрямованості, при цьому вища стадія проявляється у вигляді схильностей, якостей та переконань особистості; готовність спеціаліста до самостійної професійної діяльності [41].

Вибір людиною напрямку свого подальшого розвитку, сфери реалізації своїх індивідуальних якостей і здібностей, соціального оточення для втілення своєї життєвої мети і моральних цінностей на думку О. Вітківської тлумачиться як «*професійне самовизначення*». Дане визначення будемо вважати основним в межах цієї роботи.

Аналіз спеціалізованої літератури свідчить, що професійне самовизначення розглядається як процес розвитку молодого людини, процес прийняття рішення особистістю щодо вибору майбутньої трудової діяльності; як ознайомлення зі світом професій, самооцінка та самоперевірка молодого людини своєї відповідності цим вимогам; як процес, що проходить кілька вікових стадій, починаючи з дошкільного періоду і закінчуючи вибором спеціальності у старших класах; як суттєва сторона загального процесу розвитку людини.

Згідно аналізу психологічної літератури, професійним самовизначенням займалися такі науковці як Л. Божович, І. Дубровіна, П. Шавір, котрі це явище розглядали як центральний компонент соціального становища розвитку підлітків і юнацтва, Дж. Крітес, Е. Еріксон, Д. Супер за якими ця дефініція тлумачиться як тривалий процес професійного розвитку особистості, взаємодії з суспільством та Т. Кудрявцев, В. Шадріков, які визначали професійне самовизначення як контекст формування людини як суб'єкта професійної діяльності.

Перебіг процесу професійного самовизначення здійснюється нерівномірно. У деякі вікові стадії життя воно залежить від домінуючих впливів соціального середовища, в інші – від переважних цінностей внутрішнього досвіду особистості.

На нашу думку, певні алгоритми технологічного застосування відібраних одиниць є метод переходу від абстрактного до конкретного, завдяки якому можна теоретично впорядкувати взаємодію елементів освітнього процесу та систематизувати їх у технологічний процес.

Висновки. Таким чином, на основі теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури з'ясована сутність дефініцій щодо проблеми професійної підготовки майбутніх менеджерів, до яких віднесено поняття: «професійна освіта», «професійна підготовка», «професіограма», «професія», «кваліфікація», «спеціальність», «фахівець», «професійна спрямованість», «професійне самовизначення». Уточнено теоретичний зміст понять «менеджер готельних, туристичних та курортних підприємств», «майбутній фахівець з менеджменту готельних, туристичних та курортних підприємств», «професійна підготовка майбутніх менеджерів готельних, туристичних та курортних підприємств».

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Розробити програму підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності складена на основі нових інформаційних технологій.

Література

1. Аретанов М. Ж. Проблемно-модельное обучение/ М. Ж. Аретанов, П. И. Підкасистый, Ж. С. Хайдаров. – Алма-Ата, 1986. – 207 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2-х кн.. – Кн. 1: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. К.: Либідь, 2003. – 280 с.
3. Гектина Г. А. Формирование профессиональной направленности студентов младших курсов в учебно-воспитательной деятельности [Текст]: (Соц.-пед. аспект)/ Галина Артуровна Гектина: Автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.01. –СПб.: Рос.гос.пед.ун-т им. А. И. Герцена, 1993. – 22 с.
4. Гончарова О. Н. Система информатической подготовки студентов экономических специальностей [монография]/О. Н. Гончарова. – Симферополь: Изд-во Доля, 2006. – 328 с.
5. Горбуненко О. И. Пути повышения функций учебно-воспитательного процесса в формировании личности студента вуза как будущего специалиста/ О. И. Горбуненко // Целостный учебно-воспитательный процесс как основа всестороннего развития личности. –Волгоград: Изд-во Волгоградского ПИ им. А. С. Серафимовича, 1986. – 176 с.
6. Десятов Т. А. Шляхи модернізації професійно-технічної освіти України та пошук альтернативних підходів підготовки робітничих кадрів у сучасних економічних умовах / Т. А. Десятов. – К.: Освіта України. – 2004. - №9 (3 лютого)

7. Каганов А. Б. Рождение специалиста: профессиональное становление студента / А. Б. Каганов. – Минск: Изд-во БГУ, 1983. – 111 с.
8. Касьяненко М. Д. Учебные игры в вузе / М. Д. Касьяненко, Н. А. Недужий // Проблемы совершенствования профессиональной подготовки специалистов: сборник информационных материалов о передовом опыте. – К.: УМК ВО, 1990. – с. 88-92.
9. Лікарчук І. Л. Управління системами підготовки кваліфікаційних робітників в Україні: педагогічний аспект (1888 – 1998 роки) / Лікарчук Ігор Леонідович: Дис ... д-ра наук: 13.00.04 / Інститут педагогіки та психології професійної освіти АПН України. – К., 1998. – 476 л.
10. Неймарк М. С. Опыт экспериментального исследования направленности личности / М. С. Неймарк // Вопросы психологи. – 1963, №1. с. 3-12.
11. Петухова Л. Є. Теоретико-методичні засади формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів: автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л. Є. Петухова. – Одеса, 2009. – 49 с.
12. Хуторской А. В. Ключевые компетенции: Технология конструирования/ А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. №5. – с. 55-61.